

VALLÁS

HÁBORÚ VAGY BÉKE?

Szerkesztette: Banyár Magdolna

Magyar Vallástudományi Társaság
L'Harmattan Kiadó
Budapest, 2011

A könyv megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

© L'Harmattan Kiadó, 2011
© Magyar Vallástudományi Társaság, 2011
© A szerzők, 2011

L'Harmattan France
7 rue de l'Ecole Polytechnique
75005 Paris
T.: 33.1.40.46.79.20

L'Harmattan Italia SRL
Via Bava, 37
10124 Torino-Italia
T./F.: 011.817.13.88

ISBN 978-963-236-476-6
ISSN 2061-3938

A kiadásért felel Gyenes Ádám

A Kiadó kötetei megrendelhetők, illetve
kedvezménytel megvásárolhatók:

L'Harmattan Könyvesbolt
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.
Tel.: 267-5979

harmattan@harmattan.hu
www.harmattan.hu

Borítóterv: Kállai Zsanett
Nyomdai előkészítés: Rátkai Gergő
Nyomdai kivitelezés: Robinco Kft.
Felelős vezető: Kecskeméthy Péter

TARTALOMJEGYZÉK

7

Banyár Magdolna – Sonkoly Gábor:
VALLÁSHÁBORÚK ÉS VALLÁSBÉKÉK PROBLÉMAFELVETÉS

13

Csányi Vilmos:
A VALLÁS MINT KONFLIKTUSFORRÁS

19

Gábor György:
KIZÁRÓLAGOSSÁG ÉS UNIVERZÁLIS TUDAT
A FUNDAMENTALIZMUS FENOMENOLÓGIÁJÁHOZ

33

Sulok Zoltán:
AZ ISZLÁM ÉS A VALLÁSI BÉKE

41

Tóth-Soma László:
A LEGITIM VALLÁSI ERŐSZAK VÉDIKUS ALAPELVEI

49

Ludassy Mária:
A VALLÁSSZABADSÁG AZ ANGOL ÉS FRANCIA FELVILÁGOSODÁSBAN

55

Máté-Tóth András:
VALLÁSFÓBIA VAGY VALLÁSPLURALIZMUS

69

Béres Tamás:
A VALLÁSI TALÁLKOZÁS JELENTŐSÉGE A VALLÁSKÖZI DIALÓGUSBAN

79

Kodácsy Tamás:
A VALLÁSI PLURALIZMUS REFORMÁTUS TEOLÓGIAI ÉRTELMEZÉSE

91

Vankó Zsuzsanna:

A VALLÁSI PLURALIZMUS ADVENTISTA TEOLÓGIAI ÉRTÉKELÉSE

95

Cser Zoltán:

A VALLÁSI PLURALIZMUS ÉRTELMEZÉSE A BUDDHIZMUSBAN

99

Banyár Magdolna:

MÁS VALLÁSOK LÉTEZÉSÉNEK OKAI ÉS A VELÜK VALÓ VISZONY A HINDU-
VAISNAVA HAGYOMÁNYBAN

109

*Kerekasztal beszélgetés: Cser Zoltán, Kodácsy Tamás, Nagypál
Szabolcs, Rozs-Nagy Szilvia, Tasi István, Vankó Zsuzsanna:*

HASONLÓSÁGOK ÉS KÜLÖNBSEGEK AZ EGYES TEOLÓGIÁK VALLÁSI
PLURALIZMUS ÉRTELMEZÉSÉBEN

123

1. FÜGGELÉK

125

2. FÜGGELÉK

Banyár Magdolna

MÁS VALLÁSOK LÉTEZÉSÉNEK OKAI ÉS A VELÜK VALÓ VISZONY A HINDU-VAISNAVA HAGYOMÁNYBAN

I. Miért léteznek különféle vallások?

Az örök vallás: Isten szeretete és szolgálata

Bár Tóth-Soma László előadásában bemutatta a hindu vallásfelfogást, ahhoz azonban, hogy a vaisnavizmus – azon belül pedig a *gaudíja*-vaisnavizmus¹ – más vallásokhoz való viszonyát megértsük, szükséges azt egy másik nézőpontból is megvilágítanunk, mégpedig Bhaktivinóda Thákurának,² a *gaudíja*-vaisnavizmus egyik legnagyobb újkori tanítójának a művei alapján,³ aki a vallási párbeszéd szükségességének és elméletének a hinduizmuson belül az első és legjelentősebb teoretikusa volt.⁴

A szanszkrit nyelvben a *dharma* szó számos jelentésén túl lételméleti fogalom is, amely a dolgoknak azok lététől el nem választható lényegére és céljára utal. A *vaisnava védánta* filozófia teleologikus: a teremtésben minden dologhoz tartozik valamilyen szándék, cél, amely miatt a Teremtő azt létrehozta. A teremtéssel Istennek, Krisnának kettős célja van: egyfelől lehetőséget adni a Tőle elkülönült egyéni lelkeknek, az élőlényeknek arra, hogy egy anyagi testet magukra öltve megkíséreljék Őt mint irányítót és élvezőt imitálni. Másfelől a teremtésnek meg kell mutatnia az élőlények számára ennek a kísérletnek a hiábavalóságát, és fel kell ébresztenie a vágyat bennük arra, hogy visszatérjenek Istenhez az örök, boldogsággal és tudással teli lelki világba, eredeti otthonukba. Mivel sokféle élőlény van, amelyek mindegyike különbözik egymástól, a teremtés a Krisnához vezető utak sokaságát tartalmazza, és az ember számára mindig adott a szabad választás, hogy letér-e ezekről az utakról, vagy rátér-e

¹ A vaisnavizmus a hinduizmus legnagyobb, ún. Visnu-hívő ága, amelyet a hinduk mintegy 70%-a követ. A monoteista vaisnavizmuson belül négy fő irányzat, ún. *sampradája* létezik. A *gaudíja*-vaisnavizmus a Brahmá-Madhva *sampradája* egyik ága, ahol Visnu eredetének Krisnát tekintik. (Lásd: Drutakarma dāsa (Cremo, M.A.), Māyāpura: A béke és ökológiai harmónia mandalája in *Tattva*, 2007/1.)

² Eredeti nevén: Kédarnátha Datta (1836–1914).

³ Bhaktivinóda Thákura e művei: *Caitanya Śikṣāmṛta The Nectarine Teachings of Śrī Caitanya* (Bṛihat Mṛdanga Press, 2004), *Śrī Kṛṣṇa-saṁhitā* (Vrindavana: Vrajraj Press, 1998), és *Tattva Viveka Analytical Expositions of the Western and Eastern Philosophies* (Vrindaban, Rasbihari Lal & Sons, 2008). Bhaktivinóda nézeteinek ismertetése Magyar Márta, *A vallások összehasonlítása és fejlődésük szintjei Kédarnátha Datta Thākura Bhaktivinoda szemével* c. szakdolgozatának (Budapest: ZSKF, 2010) felhasználásával történt.

⁴ Banyár Magdolna életrajzi adatait lásd a 7. oldalon.

ezekre az utakra. Az embernek élete valamennyi szakaszában lehetősége van arra, hogy Krisna szándékának megfeleljen, és arra is, hogy figyelmen kívül hagyja azt. Az ember minden olyan tette, amellyel beteljesíti Krisna szándékait, *dharmának* minősül, amellyel pedig nem, az *adharma*nak.

A teremtést és magát az embert azonban megelőzi a vallás, a *dharma* lényegi, eredeti formája, a *szanátana* vagy örök *dharma*. Ez az egyéni lelkeknek azon viszonya Istennel, amely már azelőtt is fennállt, hogy különféle anyagi testek felöltésével beléptek volna az átmeneti teremtésbe: vagyis az istenszeretet, a Krisnának végzett szerető szolgálat. Eredeti otthonukban, a lelki világban ugyanis az egyéni lelkek feltétel nélkül, mindenekfelett szeretik és szolgálják Istent.

Istent személyként lehet szeretni és szolgálni

A védikus szentírások⁵ alapján Isten létezésének három szintje vagy aspektusa különböztethető meg:

1. *Brahman* – a mindent átható transzcendentális, ragyogó, de személytelen energia, ami a *vaisnava* filozófia szerint valójában nem más, mint Krisna testének a kisugárzása;
2. *Paramátmá* – Isten azon formája, amely segítőként, tettei tanújaként jelen van minden élőlény szívében, és
3. *Bhagaván*, Isten személyisége, akihez minden egyéni lélek vonzódik, mivel belőle áradtak ki, az Ő gyermekei: ezért hívják Krisnának, ami mindenkit vonzót jelent.

Könnyen belátható, hogy a *szanátana-dharma* istenszeretatként és az Ő szolgálataként való felfogása csak akkor értelmes, ha Istent végső, eredeti formájában személyként, az Istenség Legfelsőbb Személyiségeként tételezzük, mint a monoteista vaisnavák teszik.

A szanátana-dharma nem exkluzív

Minden vallásos ember Isten után kutat, megnyilvánulásainak valamelyik aspektusát imádva. Krisna kijelenti, hogy mindenki Őt próbálja megérteni: "Mindenkit aszerint

⁵ A „védikus” jelző használata meglehetősen problematikus, amiről lásd: Rahul Peter Das (*TATTVA*) 2007, pp. 25-42. A leggyakrabban India ősi, szanszkrit nyelvű szentírási jelzőjeként használják, amely a védikus irodalom. A *véda* szó „tudás”-t jelent, a védikus irodalom pedig magába foglalja az eredeti négy Védát (*Rig, Atharva, Jadszur és Száma*), az upanisadokat, a *Mahábháratát* (amelynek az egyik fejezete a *Bhagavad-gítá*), a *Rámájánát* (azaz az itihászákat) és a puránákat (melyek közül a vaisnavák számára a *Bhágavata purána* a legfontosabb). A „védikus” kifejezést alkalmazom a védikus irodalomban kirajzolódó kulturális és társadalmi rendszer jelzőjeként is.

jutalmazok meg, amilyen mértékben átadja magát Nekem. Óh, Prithá fia, mindenki, minden tekintetben az Én utamat járja!”⁶ Vagyis Krisna az Iránta érzett szeretetük mélységének megfelelően jutalmazza meg az embereket. A vallásos életben elért siker kizárólag Krisna kegyén múlik tehát, s a különféle vallásos folyamatok csupán különböző szintű eredményeket jelentenek ugyanazon az úton. A *szanátana-dharma* pedig a Krisna iránti szeretet egyetemes jellegét és elérésének módját tanítja kortól, helytől, fajtól, nemtől függetlenül minden élőlény számára, ami biztosítja nekik azt, hogy elérjék az élet végső célját: az Istenhez való visszatérést az örök lelki otthonba.

A monoteista vaisnavák a *szanátana-dharmát* tehát nem tekintik exkluzívnak, és a *szanátana-dharma* gyakorlói mint egyének elkötelezhetik magukat bármely vallási hagyomány mellett, amely Isten szeretetét tanítja végső célként. A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupáda, a *gaudja*-vaisnavizmus 20. századi tanítója, a Krisna-tudat Nemzetközi Szervezetének (ISKCON) alapítója ezt írja: „Nem vagyunk szószólói semmiféle szektariánus vallásnak. Számunkra az a fontos, hogy felébredszük szunnyadozó istenszeretetünket. Minden módszert elfogadunk, amely ennek a szintnek az elérésében segít.”⁷ Ezzel pedig határozottan kinyilvánítja a *gaudja*-vaisnavizmusnak a pluralista vallásfelfogáshoz leginkább közel álló jellegét – ahogy Máté-Tóth András 4. tézisében nagy vonalakban definiálja azt.⁸

Az anyagi kötőerők keveredése okozza a vallások változatosságát

A hindu vallási hagyományok szerint az anyagi energia három minőségből vagy kötőerőből (*guna*) tevődik össze: jóságból (*szattva*), szenvedélyből (*radzsasz*) és tudatlanságból (*tamasz*). A jóság princípiuma tartja fenn a teremtést és a vallásosságot, míg a szenvedély és a tudatlanság az embernek a transzcendenstől elforduló, csalásra, öncsalásra hajlamos, önző, tisztátalan és agresszív, vagyis rosszabbik énjét hozzák felszínre. A három minőség végtelen változatosságban tud keveredni egymással, ezzel biztosítva nemcsak az anyagi világ változatosságát, de az élőlények különféle tudatállapotait és tetteit is. Az anyagi, feltételekhez kötött létben egyetlen tett sincs a kötőerők fölötti tiszta jóságban (*suddha-szattva*), mert az transzcendentális, azonban csakis ezen a szinten lehet megérteni az Istenség Legfelsőbb Személyiségének valódi természetét. Ha pedig az ember vallásos hitét nem teljesen a megtisztult jóság jellemzi, akkor azt az anyagi természet bármelyik kötőereje beszennyezheti. Krisna szavai-

⁶ *Bhagavad-gítá* 4. fejezet 11. vers. (Lásd: Bhaktivedanta Swami Prabhupáda, A. C., *A Bhagavad-gītā úgy, ahogy van*, Stockholm: BBT, 2004)

⁷ Levél Rupanuga Dasának 1968. jún. 3. (*The Bhaktivedanta Veda Base*, NC, USA: The Bhaktivedanta Archives, Sandy Ridge)

⁸ Lásd: 2. Függelék.

val: „Óh, Bhárata fia! Az ember egy bizonyos fajta hitet fejleszt ki aszerint, hogy létét a természet mely kötőerői befolyásolják. Úgy mondják, az élőlény hitét a rá jellemző kötőerő határozza meg.”⁹ Ezért van a világon annyiféle változata a vallásnak. A vallásos hit igazi elve a tiszta jóság szintjén található, de a kötőerők hatása alatt különféle vallások és az imádatnak is különféle fajtái léteznek.

Krisna időről időre „visszahozza” a szanátana-dharmát

„Óh, Bhárata leszármazottja! Bárhol legyen a vallás gyakorlása hanyatlóban, s kerüljön fölényes túlsúlyba a vallástalanság, alászálllok Én Magam.”¹⁰ Krisna, mivel nagyon szereti az élőlényeket, saját gyermekeit, személyesen vagy felhatalmazott képviselői, a nagy vallásalapítók formájában időről időre eljön az anyagi világba, hogy – sokszor újnak tűnő vallásként – visszaállítsa a vallás eredeti, tiszta elvét, és bemutassa annak az adott korban leginkább megfelelő vallásgyakorlatát.

A *gaudjja*-vaisnava hagyomány szerint Krisna 525 évvel ezelőtt is eljött Srí Csaitanja Maháprabhu formájában, egy rendkívüli tudású *bráhmanaként*,¹¹ és átadta a mostani korszakban az istenszeretet elérését leggyorsabban biztosító módszert: Isten neveinek, elsősorban a Haré Krisna *mahá-mantrának* az éneklését, amit *szankírtana-jadzsnjának* neveznek.

II. A vallások közötti hierarchia

A vallások változatossága tehát mint civilizációs jelenség az emberek azon törekvése nyomán keletkezik, hogy a dolgokat saját igényeikre szabják aszerint, hogy mely kötőerő hatása alatt állnak. Emiatt pedig kérdéssé és a végtelenségig vitathatóvá válik az, hogy az egyes vallások mennyire felelnek meg Isten szándékának vagy az Igazságnak, amire Máté-Tóth András is utalt 1. tézisében.

Bhaktivinóda szerint a vallások között létrejön egy hierarchia annak alapján, hogy milyen mértékben hangsúlyozzák és segítik elő a *szanátana-dharmát*, az istenszeretet elérését, azaz milyen kötőerőben vannak.¹² A puránikus istenségek¹³ imádata hierar-

⁹ *Bhagavad-gítá* 17. fejezet 3. vers. (Lásd: Bhaktivedanta 2004)

¹⁰ Uo. 4. fejezet 7. vers.

¹¹ A legnagyobb arányban pap és tanító foglalkozású *bráhmanák* alkotják a hindu társadalom legmagasabb rendjét.

¹² Lásd: Bhaktivinóda, 1998

¹³ A dévák és a dévik (férfi és női istenségek vagy félistenek) élőlények, nem pedig Krisna valamely megtestesülései, inkarnációi. Általában különböző égitestek és természeti jelenségek uralkodó istenségei és megismerésük, például: Agni a tűz, Mitra és Varuna a vizek, Indra pedig az esőzés és villámlás félistene.

chiájának legalsó fokán Sakti (Durgá), a legfelsőn pedig Krisna *mádhurja-raszában*¹⁴ való imádata áll, de a többi teista világvallást is beilleszti rendszerébe.¹⁵

(1) *Sákta-dharma*: az anyagi világgal kapcsolatos igazságok felőli tudakozódás szintje, amely Sakti (Durgá) istennőről, az anyagi világ uralkodó istenségéről kapta a nevét. Ezt a vallást a tudatlanság kötőereje jellemzi.

(2) A *Szaura-dharma* követői a napistent, Szúrját imádják, mert felismerik, hogy a hő magasabb rendű a durva anyagnál, és Szúrja a hő forrása. Őket a tudatlanság és a szenvedély minősége uralja.

(3) *Gánapatja-dharma*: amikor az ember felismeri, hogy az állati tudat magasabb rendű a hőnél, Ganésát imádják a szenvedély hatása alatt.

(4) *Saiva-dharma*: ha valaki megérti, hogy az emberi tudat magasabb rendű az állatinál, akkor Sivat imádják az élőlények tiszta tudataként, a szenvedély és a jóság minőségének az uralma alatt. A buddhizmus és a dzsainizmus leginkább a saiva-dharmához hasonlít.

(5) *Vaisnava-dharma*: amikor az ember belátja, hogy a saját tudatán túl létezik egy legfelsőbb tudat is, és Visnut imádják legfelsőbb tudatként. Ez a *dharma* a tiszta jóságban van. Bhaktivinóda szerint a judaizmus, a kereszténység és az iszlám is a vaisnava-dharmához hasonlít a leginkább.

Bhaktivinóda szintén hierarchiát állít fel a vaisnava-dharmán belül, majd a hindu hagyományon kívül eső vallások között, a bennük megnyilvánuló *raszák* alapján. A sorrend a legalacsonyabbtól a legmagasabbig: (1) passzív tisztelet (*sánta*-), (2) a szolgálat (*dászja*-), (3) a barátság (*szakhja*-), (4) a szülői szeretet (*vátszalja*-) és (5) a szerelem (*mádhurja-rasza*).¹⁶ Krisna eredeti, Isten minden potenciáját és tulajdonságát a maga teljességében megnyilvánító formájának imádatában a *mádhurja-rasza* az uralkodó, így Őt imádván a lélek számára az Istennel lehetséges öt kapcsolat mindegyike megvalósulhat. És mivel a Krisnával való kapcsolatban minden más inkarnációnál

¹⁴ Az Isten iránti szeretet ötféle formában, kapcsolattípusban nyilvánulhat meg: a másik tiszteletteljes értékelésében (*sánta-rasza*), az alárendelt és felettes szolgálaton alapuló kapcsolatában (*dászja-rasza*), az egyenlők közötti barátságban (*szakhja-rasza*), a szülő és gyermek kapcsolatában (*vátszalja-rasza*), valamint a szeretők és a házasságok intim viszonyában (*mádhurja-rasza*).

¹⁵ Bhaktivinóda nemcsak a legmagasabb rendűnek tekinti a *mádhurja-raszát*, de úgy tartja, hogy a világon megnyilvánuló különféle vallások, amelyek a vaisnavizmushoz hasonlóan egy személyes Isten imádatát követik, s így az örök *dharma* feléledése irányába vezetnek az élőlényt, mind rendelkeznek indiai gyökerekkel.

¹⁶ Mert míg a tiszteletteljes értékelés passzív viszony, azaz nem inspirál semmiféle, a másik félnek kedvező tettet, addig a többi négy kapcsolatban meglévő érzelmek egyre változatosabb cselekedeteket ösztönöz, amelyeket a felek egymás öröme érdekében tesznek. Ugyanakkor minden „magasabb” szintű kapcsolat tartalmazza mindazokat az érzelmeket és tetteket, amelyek az összes többi „alacsonyabb” szintű viszonyban megnyilvánulnak: így a szeretői és házastársi kapcsolatban egyszerre jelen van a másik tiszteletteljes értékelése és szolgálata, valamint a barátság és a gondoskodás érzelmei és a legbensőségesebb intimitás hangulata. Ezért ez utóbbi a legmagasabb rendű *rasza*. Lásd: Rūpa Gosvāmī, *Bhakti-rasāmṛta-sindhu* (Chennai: Sri Vaikuntha Enterprise, 2006).

nagyobb a viszonzás változatosságának a lehetősége, Krisna imádata számít a legmagasabb rendűnek. Érdekes, hogy Bhaktivinóda a judaizmust (Mózes) *dászja-rasza-ként*, az iszlámot (Mohamedet) *szakha-raszaként*, a kereszténységet (Jézus Krisztust) pedig *vátszalja-raszaként* jellemzi.

Bhaktivinóda a *mádhurja-rasza* más vallásokban való megjelenését nem zárja ki, csupán nem tartja jellemzőnek. Amikor valaki túllép istenfélelemből vagy engedelmességből végzett imádatán, és mint szolga, barát, szülő vagy szerető fordul Hozzá, egyre közelebb kerül a *szanátana-dharmájához*. Ha tehát a pluralista vallásfelfogásban a vallások egyenlőségét emeljük ki, akkor a *gaudíja* vaisnavizmus nem tekinthető pluralistának, ugyanakkor nem is inkluzivista abban az értelemben, hogy az lényegében még mindig csak a saját vallási hagyományát fogadja el, igaz, azt udvarias formában teszi, szemben a direkt exkluzivizmussal. Így kijelenthető, hogy a *gaudíja* vaisnavizmusra nem alkalmazható kielégítően egyik kategória sem a három közül – és lényegében más a Védák autoritásán alapuló hindu vallásra sem.

III. A más vallásokhoz és követőikhez való viszony

A vaisnava felfogásban a vallásos élet alapvetően az egyéni lélek és a legfelsőbb lélek, Isten személyes és egyedi kapcsolatáról szól.¹⁷ Bár a hívők saját vallásuknak megfelelő módon változatos szolgálatokat végeznek az Úrnak, amelyek feltehetően elégedetté teszik Őt, de Isten még emellett is mindig saját akarata szerint osztja a lelki beteljesülést és a tiszta odaadó szeretetet.¹⁸ Így a vaisnavizmus valódi követői számára eleve kizárt az az elképzelés, hogy bármely vallás vagy szervezet kisajátíthatja az igazságot vagy az Istennel való olyan kapcsolatot, amelyet kizárólag Ő irányít, és elfogadják, hogy Krisna szabadon kerülhet szeretetteljes kapcsolatba bárkivel, akivel csak akar – bűrszínre, foglalkozásra vagy hitvallásra való tekintet nélkül.

Az alázat jelentősége

Ennek megfelelően Csaitanja Maháprabu az alázatosságban határozta meg a *gaudíja*-vaisnavák számára a vallásgyakorlat sikerének alapfeltételét: „Aki hitványabbnak gondolja magát a fűszálnál, aki türelmesebb, mint egy fa, s aki nem vár el személyes megbecsülést, ám örökké készen áll arra, hogy másoknak minden tiszteletet megad-

¹⁷ A következő rész *A Krisna-tudat Nemzetközi Szervezetének (ISKCON) kapcsolata más vallású istenhívőkkel* c. kiadvány (2004) felhasználásával készült.

¹⁸ A *gaudíja*-vaisnava teológia szerint az istenszeretet nem lehet elérni pusztán saját egyéni erőfeszítéssel, mert mint mindent, azt is Isten adja híveinek, ha azt látja, hogy azok őszintén törekednek arra, hogy megkapják. (Lásd: Rūpa Gosvāmī, 2006)

jon, annak nagyon könnyű lesz mindig az Úr szent nevét énekelnie.”¹⁹ Csaitanja Maháprabhu sorai nem hagynak kétséget afelől, hogy milyen mértékű alázat, tisztelet és odaadás várható el egy vaisnavától, és hogy a „minden tiszteletet megad másoknak” kitétel a más vallású emberekre is vonatkozik. Krisna híveinek kötelessége, hogy azoknak az embereknek különösen adjanak meg minden tiszteletet, akik őszintén próbálják szeretni és szolgálni Istent. Ez a tisztelet, tolerancia és alázat képezi a vaisnava kapcsolatok alapját.

A hívők különböző fejlettségi szintje

A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy a vallások gyakorlói erőteljesen különböznek mind tudásuk és elkötelezettségük, mind pedig alázatosságuk mértékében. A vaisnava szentírások a lelki fejlődés három egymást követő állapotát nevezik meg: a neofita (*kanistha*), az érett (*madhjama*) és a fejlett (*uttama*) állapotokat, aszerint, hogy a hívőnek mekkora a tudása a saját hagyományáról, és milyen mély abban a hite. A *Srīmad-Bhāgavatam* ezeket a fejlődési szinteket egyetemesnek tartja, amelyek minden vallási hagyomány hívei között megtalálhatók.²⁰

A neofita hívőre általában a vallási hagyomány csekély ismerete, a vakhit és a ki-rekesztés megnyilvánulásai jellemzők. Nem képes megfelelően különbséget tenni egy hívő és egy nem-hívő között, nem tudja, hogyan viselkedjen a hívők társaságában, és függetlenül attól, milyen hagyomány követője, képtelen arra, hogy párbeszédet folytasson más vallások képviselőivel. A szentírások óva intenek attól, hogy a dogmatikus és vakhitű követőkkel bárki is vitába szálljon.

Az érett hívő már jól ismeri saját hagyományát, és kellőképpen alázatos ahhoz, hogy ne ítélkezzen az emberek felett pusztán vallási hovatartozásuk alapján, mert észreveszi az Isten iránti odaadás meglétét másokban is. Általában együttérzéssel tekint az emberekre, és segíteni szeretne nekik abban, hogy Isten felé forduljanak.

A fejlett hívő már olyan mély tudással és transzcendentális látásmóddal rendelkezik, hogy minden élőlényre saját magával egyenrangúként és Krisna örök szolgájaként tekint. Nem érdeklik többé a fajra, nemre, vallásra vonatkozó szektáriánus megkülönböztetések, és teljes alázattal fordul mindenki felé. A fejlett hívőkben fel sem merül az, hogy bárkivel is vallási vitába szálljanak.

A vallások között tisztán vallási eredetű konfliktus akkor merülhet fel, ha valamilyenük exkluzívnak tételezi saját hagyományát és Istennel való viszonyát. Ez azonban

¹⁹ *Sikṣāṣṭaka* 3. verse, idézi: Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, A. C., *Śrī Caitanya-caritāmṛta* (Stockholm: BBT, 1998), *Ādi-līlā* 17. fejezet 31. verse.

²⁰ Lásd: *Srīmad-Bhāgavatam* 11. ének 2. fejezet 47. vers magyarázata. (Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, A. C., *Srīmad-Bhāgavatam* 11. Canto, Stockholm: BBT, 1993–1995)

önmagában még nem vezet erőszakos összeütközéshez, ha hívői legalább az érett szinten állnak. De mert minden vallásban és korban vannak neofiták, a vallások közötti konfliktus elkerülhetetlen. Ebből a szempontból megalapozott a tudomány azon álláspontja, hogy a vallások változatossága állandó konfliktusforrás. Azonban a közelmúlt történelmi tapasztalata már azt is megmutatta, hogy a vallási konfliktusok csökkentése nem érhető el mesterséges úton, az ateizmus propagálásával vagy szinkretista törekvésekkel; már csak azért sem, mert lényegében az ateizmus exkluzivista vallásként funkcionál, amire Máté-Tóth András is utal 2. tézisében.²¹ Krisna ugyan határozottan kijelenti, hogy istentudat nélkül nem lehetséges békét teremteni a világon,²² de ezen túl is úgy tűnik, hogy a vallási konfliktusok redukálásának egyetlen járható útja a neofiták – és az ateista neofiták, azaz a tudatlanok – tömeges felfejlődése a szilárd tudással és jelentős alázattal rendelkező érett hívő szintjére. Ennek pedig az oktatás az eszköze, ami kiterjed mind a saját, mind pedig a más vallások, valamint az anyagi világra vonatkozó tudás megismertetésére. Emellett azonban legalább akkora hangsúlyt kell kapnia az erkölcsi nevelésnek is, és annak, hogy a vallás ne csupán „írott malaszt” maradjon, hanem mindennapos gyakorlat legyen. Mindez megköveteli a tanítók és papok személyes példamutatását. E programban semmi új nincs, és éppen annyira utópisztikus, amennyire a vallási konfliktusok felszámolása.

IV. Misszió és párbeszéd

Az, hogy valami utópisztikus, a *gaudíja*-vaisnavák kedvét még egyáltalán nem veszi el a határozott cselekvéstől, például a Máté-Tóth András 6. tézisében jelzett lépésektől. Bhaktivedanta Swami 1966-ban így fogalmazta meg a Krisna-tudatú²³ mozgalom elsődleges célját: „Hogy módszeresen terjessze a lelki tudást a társadalomban, s az embereket a lelki életre nevelje azzal a szándékkal, hogy az élet értékeinek egyensúlyát visszaállítsák, s így a világra igazi egység és béke köszöntson.”²⁴ E célok követése közben a mozgalom tagjai fontosnak tartják a jótékonytságot, az erőszakmentességet, a lelki oktatást, az

²¹ Lásd: 2. Függelék.

²² *Bhagavad-gítá* 2. fejezet 66. vers: „Aki nem áll kapcsolatban a Legfelsővel, annak értelme nem transzcendentális, elméje nem szilárd, s enélkül lehetetlen a béke is. És hogyan volna boldogság béke nélkül?” (Lásd: Bhaktivedanta 2004)

²³ A „Krisna-tudat” megnevezést Bhaktivedanta Swami több okból is jobbnak tartotta mozgalma számára, mint a *gaudíja*-vaisnavizmust. Talán a legfontosabb ezek közül az volt, hogy a „Krisna-tudat” elnevezés arra is utal, hogy nem a rituális oldal a hangsúlyos – ami valószínűleg a leggyakoribb asszociáció a „vallás” szóval kapcsolatban –, hanem a lényeg: szeretni Istent, Krisnát. Bhaktivedanta Swami értelmezésében a vallások a hely-idő-körülménynek megfelelően változhatnak, de a vallások lényege, az istenszeretet elérése örök, minden emberre érvényes törvény. Lásd: Satsvarūpa dāsa Goswami, *Prabhupāda, egy bölcs ember élete és öröksége* (BBT, 1992).

²⁴ Uo. pp. 81–82.

erkölcsös gondolkodásmódot és viselkedést. A társadalmi stabilitás fenntartásában alapvető szerepet tulajdonítanak a család intézményének, valamint a szülők és a tanárok iránt tanúsított tiszteletnek, és tisztában vannak azzal, hogy sok másik vallási hagyomány hívői és a tisztességes ateista emberek is – akiket elismernek ezért – osztják ezeket az értékeket és alapelveket. Mégis határozottan fenntartják küldetésstudatukat, és meg vannak győződve missziójuk fontosságáról, de a gyakorlatban nem követnek semmiféle kirekesztő térítési modellt. *Gaudíja*-vaisnava szemszögből nézve ugyanis nem a „térítésen”, hanem az emberek lelki fejlődésén kell munkálkodniuk. Azok a térítési modellek, amelyek kizárólagos elköteleződést várnak el a híveiktől, gyakran figyelmen kívül hagyják az Úr feljebbvalóságát és független akaratát.

A *gaudíja*-vaisnava tanok a vallási sokszínűséget egészséges és normális társadalmi jelenségnek tartják. Bhaktivedanta Swami szerint: „Mindenkinek kövesse saját vallásának, *szampradájának* szabályozó elveit és hagyományait. Erre legalább olyan szükség van, mint a különböző politikai pártokra. Több párt van, mégis mindegyik ugyanannak az országnak a javát akarja.”²⁵ Nincs tehát szükség arra, hogy a vallások egyesüljenek vagy egymásba olvadjanak, azonban tiszteletteljes, gyakorlati kapcsolatot kell kifejleszteniük egymással.

A más vallások képviselőivel való baráti kapcsolatok kifejlesztésének leghatékonyabb módszere pedig a hívők közötti őszinte párbeszéd. Az ilyen kapcsolatok a világ különbözővallási hagyományainak elkötelezett híveit arra sarkallhatják, hogy közös munkájuk során olyan teista alapú következtetésekre jussanak, amelyek az istentudatos szellemiséget erősítik a modern társadalmakban. A párbeszédén keresztül az istenhívő, illetve az Abszolút Igazságot kereső emberek támogathatják egymást abban, hogy mindannyian hűségesebbek legyenek saját hagyományuk alapelveihez és vallásgyakorlatához. Ezzel kapcsolatban így ír Bhaktivedanta Swami: „Mindegy, hogy az ember a vallásos elvek mely rendszerét követi. Az egyetlen utasítás csupán az, hogy szigorúan kell követnie. [...] Nem számít, hogy valaki hindu, mohamedán vagy keresztény, követnie kell az adott vallásos elveket.”²⁶ Ahhoz pedig, hogy példát mutathassanak a társadalomnak, szükségük van egymás bátorítására is.

²⁵ Egy 1969-es nyilvános előadásában. Lásd: *The Bhaktivedanta Veda Base* (NC, USA: The Bhaktivedanta Archives, Sandy Ridge).

²⁶ *Srīmad-Bhāgavatam* 5. ének 26. fejezet 15. vers magyarázata. (Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, A. C., *Srīmad-Bhāgavatam* 1–10. ének I. kötet, Stockholm: BBT, 1993–1995)